
IN MEMORIAM

Han Anna (1943–2019)

2019. október 16-án elhunyt Dr. Han Anna habilitált egyetemi docens, az ELTE BTK Orosz Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója (1982–2007), *Az orosz irodalom és kultúra Kelet és Nyugat vonzásában* című doktori program vezetője (2000–2007), *Az Év Ruszistája* cím 2007-es díjazottja, Borisz Paszternák életművének, az orosz Ezüstkor kultúrájának, az orosz költészet történetének és elméletének, az orosz nyelvfilozófiai gondolkodás történetének, az irodalom és a képzőművészet kapcsolódási formáinak nemzetközileg jegyzett, kitűnő kutatója.

Han Anna, túlzás nélkül, legendás egyetemi oktató volt. Nemcsak a diákok, hanem kollégái is szívesen beültek a szemináriumaira, amelyeknek már a címe is titokzatos erőt sugárzott: *Irodalom és művészetek a századfordulón: a pozitívizmustól a fenomenológiáig*; *Nyelvfilozófiai iskolák és költői irányzatok a 20. századi orosz kultúrában*; *A fenomenológiától a hermeneutikáig: az orosz esztétikai gondolkodás fő irányjai a 20. században*. A doktori program kereteiben tartott órái szellemi műhellyé nemesedtek, amelyre az egész országból érkeztek résztvevők. Az itt zajló beszélgetések számos tudományos értekezés, illetve gondolatfolyam mérföldköveivé váltak.

Han Anna intenzív intellektuális jelenlétével felpeszditette a tudományos élet fórumait. Előadóként, opponensként, alkalmi hozzászólóként egyformán magas színvonalon fogalmazta meg gondolatait. Egy egyszerű, metróállomás felé tartó séta során is képes volt olyan szellemi magaslatokba emelkedni, hogy az elhangzottakat érdemes volt utólag lejegyezni.

Han Anna alkotómunkájának fontos közege volt az élőszó. Szerette a műhelymunka műfaját, a közösségben zajló gondolkodást. A konzultációk, szemináriumok, beszélgetések nemcsak tartalmilag voltak lehangzóak, hanem formailag is: nyomon követhető volt, ahogyan az alakulóban lévő gondolat testet ölt egy-egy precíz megfogalmazásban, majd megértést és megnyugvást hoz. Ez maga volt a katarzis.

Han Anna gyakran és mély érzelmi elköteleződéssel beszélt Dombóvárról, ahol 1966–1968 között az Illyés Gyula Gimnáziumban tanított pályakezdőként franciát, magyart, orosz. Az itt felhalmozódott pozitív élményanyag élete végéig kitartott. A tanítás szeretete Han Anna életében személyiségformáló erővé vált. Egyetemi oktatóként is ez határozta meg mindennapjait. Saját szakmai karrierjének dokumentálható építésénél fontosabb volt számára az előadások, szemináriumok megtartása, hallgatóinak és doktoranduszainak vezetése. Sokszor adott inspiráló szellemi ajándékot, e szavak kíséretében: „Én ezt a gondolatot most örökre magának adom.”

Han Annát szoros szálak fűzték a szegedi József Attila Tudományegyetemhez, ahol életre szóló barátságokat kötött, életpályát meghatározó szellemi táplálékot kapott. Nemcsak az „oroszosok” ismerték és szerették, hanem a „magyarosok”, „franciások”, nyelvészek, történészek is. Az 1970-es években a JATE BTK-n heti rendszerességgel került sor tanterven felüli esti szemináriumokra, amin különböző szakok haladó szellemű tanárai és hallgatói vettek részt. Az orosz tanácsék fiatal oktatói, köztük Bagi Ibolya, Dukkon Ágnes, Han Anna, Szőke Katalin fontos szereplői voltak ezeknek az izgalmas, temperamentumos beszélgetéseknek. Ők voltak a „Múzsák Világa” csoport. Az 1980-as évek végén is megmutatkozott Han Anna csoportszervező ereje: az ELTE BTK-n Andrej Platonov-kör alakult ki körülötte, aminek eredménye hét, Platonov életművével foglalkozó diplomamunka lett. Az 1990-es évek végén pedig a frissen végzett hallgatói szabad szellemi műhely-összejöveteleket kezdeményeztek, úgynevezett „szellemi inhalálásokat”, ahol Isaiha Berlin, Hankiss Elemér, Konrad Lorenz és Ernst Schumacher munkáit vitatták meg. Az igény a széles spektrumú, közös gondolkodásra Han Anna szemináriumain alakult ki bennünk, amit az egyetem falain kívül is gyakorolni akartunk.

Han Annában idős korára elcsendesedett a humor és a vidámság iránti igény, de amikor néha megengedte magának, hogy fiataalkori sikereinek és népszerűségének morzsáit megossa velünk, kiderült, hogy mennyi életvidámság, életszeretet táplálta szakmai szárnybontogatásait, hogy gyönyörűen énekelt, élvezetesen anekdotázott, és fantasztikusan izgalmas beszélgetéseket lehetett vele folytatni.

Han Annát intellektusáért, elkötelezettségéért, tehetségéért és odaadó természetéért szakmatársai megszerették, amerre csak járt: Cseh-, Finn-, Francia-, Horvát-, Lengyel-, Magyar-, Olasz- és Oroszországban, az Egyesült Államokban. Ez nagy szó, hiszen azt mutatja, hogy Han Anna olyan mélységű és igazságú összefüggéseket tudott megragadni az orosz irodalom- és kultúrakutatás meghatározott szegmenseiben, amelyek megszólították a világ különböző régióinak gondolkodóit. Magukat az oroszokat is, akik nem egyszer így dicsérték meg egy-egy előadása után: „Anna – maga a mi emberünk.” Ez büszkeséggel töltötte el, mert jelezte, hogy magyar anyanyelvüként is sikerült az orosz művészeti alkotások lényegéig hatolnia. A szellemi tevékenységet kemény munkának tekintette. Súlyok alatt, szigorú feltételek mellett tudott jól alkotni, és talán meg is volt győződve róla, hogy ami nem kemény, küzdelmes munka árán születik meg, az nem megbízható eredmény. Megtiszteltetés, ugyanakkor sok nehézséggel járó, komoly feladat volt a hatósugarában lenni – semmihez nem hasonlítható élmény.

Han Anna nehezen viselte, amikor dicsérték, jutalmazták, pedig sokszor került rá sor. 2007-ben ő lett Az Év Ruszistája, 2005-ben Pedagógus Szolgálati Emlékérmét, 1992-ben az OTDK-n elért eredményeinek elismeréseként „Témavezető mester” oklevelet, 1978-ban az MTA-tól Kritikai Nívódíjat kapott. A legnagyobb elismerésnek azonban az egészen kivételes atmoszférájú, legendás dolgozószobá-

jában díszhelyen sorakozó doktori disszertációkat tekintette. 2000–2015 között 12 fiatal kutatót vezetett el a doktori címig. Anna Ahmatova, Andrej Belij, Nyikolaj Gumiljov, Oszip Mandelstam, Borisz Paszternák, Andrej Platonov, továbbá szín- ház- és filmtörténeti, valamint narrációelméleti témák sorakoznak azon a listán, amelyek a Han Anna fémjelezte doktori kör eredményeit hirdetik.

Han Anna büszke volt arra is, milyen nagyszerű mesterektől tanulhatott. Nagy tisztelettel emlegette Szauder József, Nagy Géza, Nyíró Lajos, Fejér Ádám és Szőke György nevét, leningrádi ösztöndíjas évéből (1975) Ligyija Ginzburgot és Dmitrij Makszimovot, valamint az 1970-es években kibontakozó strukturális-szemiotikai iskola képviselőit. Tanítómesterként tekintett kollégáira is, akikkel 1982-től dolgozott együtt az ELTE BTK Orosz Nyelv és Irodalom Tanszékén, különös tekintettel Péter Mihályra és Szilárd Lénára. Megható és megható tisztelettel viszonyult Alexander Flakerhez, a Zágrábi Egyetem professzorához, akinek *Az orosz avantgárd fogalomtára* című tudományos projektében maga is közreműködött. Flaker professzort tekintette kandidátusi disszertációja egyik fő inspirációs forrásának, amelyet 1994-ben védett meg *A realizált trópus a 20. század elejének orosz költészetében. Összehasonlító poétikai vizsgálatok* címmel. A 2006-ban benyújtott *Költészet és filozófia (Borisz Paszternák és Gusztáv Spet)* című habilitációs dolgozata kapcsán nem győzött eleget hálálkodni a Prágai Károly Egyetemen dolgozó Zdenek Mathauser professzornak, aki elsőként kutatta Közép-Kelet-Európában a 20. századi orosz költészet (Paszternák, Majakovszkij, Hlebnyikov, Cvetajeva) és a fenomenológiai filozófia és esztétika összefüggéseit. Han Anna pályája kései szakaszában nagy intellektuális és emberi ajándékként tekintett Gusztáv Spet filozófus életművére. Nemcsak habilitáció született ebből a szoros kapocsból, hanem számos utazás Tomszkba a Spet emlékülésekre, és egy dokumentumfilm, amelynek főszereplője Gusztáv Spet 92 éves lánya, Marina Spet volt.¹

Han Anna egész munkásságon átívelő kutatói kíváncsisága legkitartóbban mégis Borisz Paszternák műveire irányult. Éppen ezért tartotta különös becsben azt a Michel Aucouturier-től, az egyik legnagyobb francia Paszternák-kutatótól kapott levelet, amiben ez olvasható: „az az igazság, hogy a köztünk lévő, valószínűleg lényegbe vágó nézetkülönbségek ellenére ismeretségünk első percétől kezdve nagyra értékeltem Önben azt a megingathatatlan és kitartó törekvést, amely arra ösztönzi, hogy a dolgok »legbelső lényegéig« hatoljon. Minden bizonynyal ez a legértékesebb tulajdonság a mi szakmánkban”.²

Sok mindenről kellene még szót ejteni Han Anna kapcsán. Például az *Investigationes Russicae* sorozatról, esztétikus könyvborító terveiről, az étkezőjében lógó festményekről, amiket ő maga festett, arról, hogy a délszláv háború kitörésekor hosszabb időre otthonába fogadta kollégáját az egykori Jugoszláviából, hogy odaadó és gondoskodó vendéglátó volt, kitűnően főzött, szerette a finom sütemé-

¹ *Palimpszeszt*, rend. Домокош János, prod. EGERES Katalin (Budapest: IkonoFil, 2009).

² Хан Анна, *Творчество Бориса Пастернака в контексте эстетической и философской мысли XX века*, ред. Szőke Katalin и Ваги Иволя, Sectio Historiae Litterarum (Szeged: JATEPress Kiadó, 2015), 9.

nyeket és a jó kávé, teát, hogy élénken érdeklődött a kortárs filmművészet iránt... Forma és tartalom, test és gondolat, aszkézis és életszeretet, remeteség és közösségi élet az ő életfelfogásában nem különült el egymástól.

Befejezetlen maradt Han Anna utolsó, nagy műve, egy kétnyelvű, többkötetes dokumentumgyűjtemény, amely komplex képet ad a szimbolizmus és az avantgárd koráról az orosz művészeti kultúrában, szövegek és festmények segítségével. A munka célja az volt, hogy a 20. századi orosz festészet és irodalom történetének, valamint a vizuális művészetek és az irodalom tipológiai kapcsolatának tanulmányozásához minden releváns korabeli dokumentumot hozzáférhetővé tegyen. Han Annára jellemző, hatalmas léptékű vállalkozás, amihez szükség volt az ő interdiszciplináris és intermedialis összefüggéseket átfogó látóterére. Most már a tanítványokon van a sor, hogy folytassák a befejezhetlent. Nehéz lesz Han Anna nélkül.

Gyimesi Zsuzsanna

TARTALOM

Közép-európai komparatiztika

TANULMÁNYOK

BERKES TAMÁS: Közép-európai komparatiztika egykor és most	293
PETER ZAJAC: A nemzeti és a közép-európai irodalom mint a kulturális emlékezet része (Fordította: <i>Balogh Magdolna</i>)	307
ZANETA NALEWAJK: Kontextusok és a kutatási módszerek a komparatiztikában (Fordította: <i>Pálfalvi Lajos</i>)	319
JAN M. HELLER: Irodalmi traumatológia. A paradigmaváltás határai a többnemzetiségű irodalomtörténet komparatiztikai konstrukciójában (Fordította: <i>Halász Krisztina</i>)	334
BALOGH MAGDOLNA: Mire jó a regionalizmus? A budapesti komparatiztikai műhely módszertanáról és a regionális komparatiztikai kutatások lehetséges irányáról, elfogultan	343

MŰHELY

KISS SZEMÁN RÓBERT: A szláv régiségghamisítás mint a modern nemzeti emblematizmus kánonképző eszköze Ján Kollárnál	357
RADICS VIKTÓRIA: Dokumentumok írókézen	374
VÖRÖS ISTVÁN: Bársonyos és érdes versszövegetek, avagy fejezetek és morzsák a költészet rövid történetéből	392

SZEMLE

KALAVSZKY ZSÓFIA: A magyar irodalmi ruszisztika, 2015–2019. Hat kötet, hat kutató	411
--	-----

KÖNYVEK

DOBROTA PUCHEROVÁ and RÓBERT GÁFRIK, eds.: Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures / BALOGH MAGDOLNA	421
---	-----

KOCSIS ADRIENN és PÁLFALVI LAJOS, szerk.: Távolodhatunk-e a birodalomtól? Posztkolonializmus a lengyel irodalomtudományban / ISTVÁN ANNA	423
NÉMETH ORSOLYA: Posztszovjet non-fiction. A volt Szovjetunió országai és a lengyel tényirodalom / KOCSIS ADRIENN	426
KÁLMÁN C. GYÖRGY: „Dehogyan terem citromfán”. Irodalomelméleti írások / MAYER LISA	428
GYULAI ÉVA: Régi Diárium. Clementis János fancsali evangélikus lelkész naplója, 1719–1760 / PAPP INGRID	429

IN MEMORIAM

Han Anna (1943–2019) / GYIMESI ZSUZSANNA	433
--	-----